

## VI. FEJEZET.

## A m. kir. honvédség lóügyeire vonatkozó szabályok kivonata, továbbá a ló kantározása, nyergelése és málházása.

## Állatgyógyászati szabályok.

Állatorvosi vizsgálatok.

A szolgálati lovak hetenkint legalább egyszer — menetek alatt pedig minden pihenő napon — az osztagparancsnok jelenlétében, állatorvos vagy gyógykovács által megvizsgálandók, mely vizsgálatoknál főleg a ragályos betegségek jeleire, a kellő ápolásra s a patkolás jókarban tartására kell ügyelni.

1.  
A lovak nevezetesebb betegségei. Övrendszabályok azok meggátlására és gyógyítására.

A következő utmutatásoknak célja főleg az, hogy egyrészt a lovak megbetegedésének lehetőleg eleje vétessék, másrészt pedig, hogy oly alkalmakkor, midőn állatorvos (gyógykovács) azonnal vagy pedig általában rendelkezésre nem áll, a legszükségesebb segély nyújtathassék vagy az egyébként szükséges intézkedés megtétethessék, mert beálló kórtüneteknél késedelem által a gyógyítás sokszor hosszadalmassá, nehezzé, sőt épen lehetetlenné válik.

A nyeregnyomás a ló hátán a bőrnek és az alatta fekvő részeknek a nyereg általi zuzódásából ered.

A nyeregnyomást a ló hátára nem illő nyergek, hiányos lópokróczok, vagy ennek hibás fölterítése, rossz nyergelés és málházás, a hevedereknek túl szoros vagy laza meghuzása, a lovas hanyag ülése, végre a lecsigázott lovaknak erős és izomszegénysége idézi elő.

A lovak erőállapota minden körülmények között szem előtt tartandó és megerőltetett használat után tápjavitás, gondos ápolás, a pihenők helyes elrendelése, szóval minden rendelkezésre álló eszköz által oda kell hatni, hogy azok le ne fogyjanak, mert a lesoványodott lovak, a legjobb nyergelés daczára is nyeregnyomásoknak inkább vannak kitéve.

Ha a nyeregnyomást előidéző okok idejében felismertetnek és eltávolíttatnak, akkor nagyobb nyeregnyomások is csak akkor fordulhatnak elő, ha a lovak rendkívüli módon igénybe vétetnek. Minden még oly csekély nyeregnyomásnak okát is ki kell kutattani és annak elhárítására a kellő gyógykezelés mellett azonnal a szükséges segélyt is nyújtani, hogy ez által az ugyanazon helyen ismételten bekövetkezhető nyeregnyomásoknak elejét lehessen venni. Elhanyagolás következtében gyakran gyógyíthatatlan sebek, mindenesetre pedig nagyobb heghelyek támadnak, melyek a legcsekélyebb nyomás folytán kiujulnak.

Ha a nyeregnyomás csekély, akkor az puhatapintatu duzzadásból áll, melyen sem fokozott hevültség, sem különös érzékenység nem észlelhető.

Az ily nyeregnyomás kezelése a következő módon történik:

Egy négyszeresen összehajtott vászonrongyot állott vízbe (16–18° Réaumur) kell mártani, kifacsarni és azután a nyomott helyre akként feltenni, hogy e körül még egy tenyérnyi terület is fedjen. E fölé jön egy négyszeresen összehajtott lópokróc, a mely a felső hevederrel mérsékelten leszoríttatik. Körülbelül két-három óra után, a midőn tehát a borogatás már csaknem megszáradt, az előbbi módon megújittatik.

Körülbelül kilencz vagy tiz órakor este az utolsó, valamivel nedvesebb borogatás rakatik fel, amely éjjelen át rajta hagyatik. Ha másnap reggel a duzzadás, valamint a lapos tenyér nyomására az érzékenység elegendő módon csökkent volna, a ló nyergelhető, de tanácsos a nyomás helyének megfelelően, a pocrócra egy darab jól bezsirozott vásznat varrni. Ha a daganat ezen nedves meleg borogatással való kezelés daczára sem mulnék el, akkor a ló állatorvosi gyógykezelés alá veendő.

Erősebb feltörésnél a nyomás helye sokkal melegebb, az ujjakkal való érintésnél fájdalmas, a daganat kemény vagy a bőr fel van horzsolva és sebes.

A heveder nyomások, melyek többnyire szer-

fölött szoros vagy tartós szorítás által idéztetnek elő, ép úgy mutatkoznak, mint az előbb említett nyomások, s azokhoz hasonló figyelmet és kezelést igényelnek.

Ha valamely ló sántit, akkor legczélszerűbb a patkót azonnal levenni és a patát behatóan megvizsgálni. Ha netán a talpon keresztül valamely éles test hatolt volna be a patába, akkor az azonnal eltávolítandó és a pata vagy hideg vízbe állítandó vagy folyton nedvesen tartott rongyokba burkolandó.

Ha a sántítás ez által nem javul vagy a sántítás oka a patában általában föl nem fődözött, akkor a ló állatorvosi gyógykezelésig, jó alomra állítandó.

A ló akkor van megnyilalva, ha a vasalásnál egy szeg a pata érzékeny részébe hatol, mi által a ló sántit. E baj megvizsgálásánál a pata sértett helye melegebb, mint másutt. Ha a kalapácsal az illető szeg fejét vagy annak csonkját megkopogtatjuk, akkor a ló a fájdalomtól lábát megrántja.

A szeg azonnal kihuzandó és mindenesetre a patkó is leveendő, mire gyakran vér, vagy ha a baj már régibb, geny szivárog ki. A patát ilyenkor szintén folyvást nedvesen tartott rongyokba kell burkolni és a lovat állatorvosi gyógykezelés alá adni.

Ha a szarunyir repedt, melyből büzös szürke geny hatol ki, akkor ez a nyirrothadás előjeleire mutat, mely ha idejekorán észre nem véte-

tik, gyakran csak huzamosb idő múlva gyógyítható. Szükséges tehát, hogy az gyógyíttassék. A nyír barázdái éles kefével és tiszta vízzel naponta gyakrabban kimosandók, mire aztán azokba fertőtlenítő szerekkel telített kötőszerek (kender, juta stb.) nyomatnak be. Ilyenkor a ló állásának tisztaságára és szárazságára különösen ügyelni kell.

7.  
Vérfolt.

Vérfoltnak nevezzük a talpszög zuzódásait és gyuladását. A hatáshoz képest vagy kevés vér jött a fölszinre, mely aztán a szarut befestvén, vörös vagy kék jegyet, azaz a száraz vér-foltot hozza létre vagy a szaru és husos részeknek, nagyobb vér vagy vérsavó kifolyással egybekötött repedése következett be, mely nedves vérfoltnak neveztetik. Ha genyedés mutatkozik, akkor genyes vérfolttal állunk szemben.

A talpvérfolt a pata tulzott lefaragásából, patkónyomásból vagy valamely tárgynak a patkó és szarutalp közé való beszorulásából eredhet. Ez gyakran a ferde, a szükült és szorult patáknál fordul elő. A vérfolt támadását a patáknak szerfölötti szárazsága igen elősegíti.

Ha a ló vérfolt következtében sántít, akkor a szarufalon és a talpon való mérsékelt kopogatásnál fájdalmat mutat. Ekkor a patkó leveendő, a pata borogatások által meglágyítandó, s a lónak néhány napi nyugalom engedendő. E baj nagyobb foka, melynek elhanyagolása által súlyos utóbajok támadhatnak, állatorvosi gyógykezelést igényel.

8.  
Sebesülések.

Ha valamely ló megsebesül, akkor sebe mindenekelőtt háromperczentes vízzel higitott karbolsavoldattal vagy ennek hiányában tiszta vízzel kimosandó. A sebbe netán behatolt idegen testek, mint: szőr, szerelvény-darab, faszilánk stb., ha csak könnyen eszközölhető, a sebből gondosan eltávolítandók. Erősebb vérzéseknél a seb annak kitisztítása után tamponos kötszerrel beborítandó és ez megfelelő kötéssel erősen a sebre nyomandó.

Bármily okból eredő szemlob, mindjárt a baj kezdetén, hideg borogatással gyógykezelendő.

9.  
Szemlob.

A könyökgümő a könyökbütyök bőrének zuzódásából ered. Ez gyakran éjjel át fekvésközben a patkónak nyomása által vagy kemény egyenetlen talajon különösen akkor képződik, ha a kötőfékláncz (kenderkötőfékszár) rövid. A könyökgümő képződése kezdetén hidegvizes borogatások alkalmazása által némelykor gyógyítható.

10.  
Könyök- és csánk-gümő.

Kemény testekhez való ütődés következtében a csánk-bütykén is igen hamar kerekded meleg és érzékeny daganat, az ugynevezett csánk-gümő (pipók) támad, mely a könyökgümőhöz hasonló módon gyógyítandó.

Ha a könyökgümő vagy csánk-gümő három nap alatt nem javul, akkor a ló állatorvosilag kezelendő.

Különösen a csüdben és a hátsó lábszáron laposan elterjedt kovász puhaságu, különös meleg-

11.  
Lábduzzadások.

ség és fájdalom nélküli lábduzzadások, hosszabb állásból származnak és mozgás után ismét elmúlnak. Szalmával való szorgos dörzsölés vagy a lábak bepólyázása a bajok megújulásának elejét veszi.

Miután a lábak duzzadása gyakran különféle nehéz belső és külső betegségnél is beáll, ezt soha sem, különösen pedig, ha étvágyhiánnyal vagy más kórtünetekkel párosul, figyelmen kívül hagyni nem szabad.

12.  
Rándulás.

A rándulás a csüd csuklóban kicsuszás vagy hibás lépés következtében áll elő. A ló ekkor csuklóját kiméli, az forró, fájdalmas, dagadt, és a ló csak a köröm hegyére lép. Hideg borogatások, folyóvizbe való állítás, továbbá pólyázás és kimélet, a gyógyulást elősegítik.

13.  
Csüdsömör.

A csüdsömör bőrgyulladás, a csüd hajlásában, a melyet kezdetben az alsó végtagok erős duzzadása és a csüdfelület bőréről sárgás, tapadós nedv kiszivárgása jellemez. Fehér jelzés mellett ezenkívül a bőr élénk piros.

A csüdsömör — ha elhanyagoltatik — a bőr mély repedésére, sőt üszkösödésére is vezet, melynél fogva ezen baj, mely rendszerint tisztálanságból vagy a lábak megmosása után a csüd gondos letörlésének elmulasztásából keletkezik, azonnal állatorvosi gyógykezelés alá veendő.

14.  
Belső betegségek.

Belső betegségek gyakran az által vehetők észre, hogy a ló nem eszik. Ilyenkor a ló szomoruan lecsüggesztett fejjel és figyelmetlenül áll

az istállóban; járása lankadt, néha épen ingatag, szőre fénytelen és felborzolt, ezekhez gyakran még reszketés és borzadás is járul.

Mindezen kórtünetek a ló súlyos lázas betegségének előjeleit mutatják, miért is mielőbb állatorvos hivandó. A lovat azonban egyelőre szalmával jó meg kell dörzsölni, betakarni, mérsékelt melegségű istállóban elhelyezni és jó alommal ellátni. A lónak ilyenkor táp nem adandó, de víz ismételten nyújtandó.

Bélgörccsnél (kolika) a ló nyugtalan és izgatott lesz; ide s tova tapos, első lábaival kapál, hasa felé néz, farkával csapkod, lefekszik és ismét felugrik; a ló ganajozni és vizelni, bár azt többször megkísérli, keveset vagy épen nem képes, nem eszik és nem iszik.

Ha a kór nagyobb fokra emelkedik, akkor a ló földre veti magát és nyögve kinosan hánykolódik.

Mihelyt e nyugtalanság első tünetei mutatkoznak, a ló egész teste azonnal szalmával végig dörzsölendő, az időjáráshoz képest egy vagy két pokrócczal betakarandó, és lépésben — de soha ügetve — mindaddig jártatandó, míg elég ségesen nem ganajoz és némileg meg nem nyugszik. A jártatás által egyuttal megakadályozzuk hogy a ló magát földre vethesse.

Igen czélszerű szappanos langyos vizből álló allövet alkalmazása.

A bélgörccs megszűnése után a lónak eleinte csak kevés tápot kell nyújtani. Ha egy kis sót

adhatunk, akkor felgyógyulását lényegesen elősegítjük.

15.  
Jóindulatu mirigy.

A mirigy (jó indulatu mirigy) a légzőszervek hevenyes hurutja, gyakran egyedül az orrnyákhártyának a gégecsőben levő nyálkamirigyek lobos daganata. E betegség gyakran fiatal lovaknál tavasszal és ősszel meghülestől ered és ragályos is lehet.

A gégében a mirigyek gyakran annyira megdagadnak, hogy azt betöltik; e mellett a gége forró, kemény és fájdalmas. A ló elveszti étvágyát, bágyadt és szomorú, orrából, nem mindig, de többnyire, mindkét oldalon először vizenyős nedv, később sűrű sárga vagy szürkefehér, szagtalan, genyhez hasonló nyálka folyik.

A lovat ilyenkor mérsékelten meleg és jól szellőzött istállóban kell tartani, a torkát posztódarabbal kell bekötni. Az orr és a szemek tisztántartandók.

Leforrázott széna, murva vagy buzakorpa, abrakostarisznya vagy zaboszsákba téve, jelentékeny orrfolyásnál előnyös, csak hogy arra kell ügyelni, hogy a ló ajka az abrakostarisznya forró anyagával ne érintkezzen és így le ne forráztassék.

Ha ezen eljárás mellett sem állana be hamarosan javulás, vagy kelevény (abcessus) képződne, akkor a ló állatorvosi gyógykezelés alá veendő.

16.  
Ragályos betegségek.

A ló legveszélyesebb és egyuttal ragályos betegségei közé tartozik a takonykór, a bőrféreg és a lépfene (anthrax.)

a) Takonykór.

A takonykór az által ismerhető fel, hogy az orrlyukakból szürkés vagy szürkésárga ragadós, néha kevésbé véres nedv folyik ki, a torokban a nyák mirigyeknek kemény, gesztenye, vagy diónagyságu fájdalmatlan, erősen tapadó daganata képződik, és hogy az orrnyákhártyán különösen a válaszfalon és az orrlyukakon, kisebb csomók, később szalonnás alapu és repedezett szélű fekélyek fejlődnek.

E tünetek többnyire csak az egyik oldalon fordulnak elő. Minthogy azonban e fekélyek gyakran az orrlyukban magasan fészkelnek és ekkor sem nem láthatók, sem tapintás által észre nem vehetők, szükséges, hogy oly lovak, melyeknél orrfolyás és a torokban rendszerint az egyik oldalon, gümös daganat (mirigydaganat) mutatkozik, mint takonykórban gyanusak, az állatorvos által azonnal megvizsgáltassanak.

Ily lovak a többiektől haladéktalanul elkülönítendőek és a legénység kellően kioktatandó, hogy ha az állkapcsok között, a ló torkán, a bőr alatt, bármily csekély gümök (mirigyek) is látszanak vagy ha az orrlyukakból még oly csekély kifolyást is vesz észre, azt azonnal bejelentse.

A takonykór más tünetek közt is mint tüdőtakonykór is lép fel, mely utóbbinak további lefolyása alatt és pedig nem ritkán, sőt gyakran igen későn mutatkoznak az orrtakonynak vagy a bőrféregnek kórtünetei. A nehezen felismerhető vagy

egyáltalán fel nem ismerhető tüdőtakonykór kór-tünetei: tompa, száraz köhögés, néha kihányással párosult — a kehhez hasonló — légzési bántalmak és lesoványodás. Ha tehát ezen tünetek, különösen oly lovaknál észlelhetők, melyek takonykóros vagy e kórban gyanus lovak mellett állottak vagy ezekkel érintkezésbe jöttek, akkor az ily lovak haladéktalanul kiirtandók. Ugyanezen eljárás követendő oly lovaknál is, melyeknél tüdőbántalmak vagy orrfolyásnak jelei mutatkoznak, ha azok tüdőtakonykórban gyanus lovak mellett állottak.

b) Börféreg (Börtakony).

A börféreg azáltal mutatkozik, hogy a bőrön, különösen a vállon, az oldalakon, az alsó mell és hastájon és a lábszárakon borsó egész diónagyságu fájdalmatlan gümők és bütykök támadnak, melyek helyenkint csomósodásokat képeznek. E börféreg bütykök később kifakadnak és fekélyekké válnak, melyekből csunya, a szőrt összetapasztó és egészséges állatokra föltétlenül ragályos geny szivárogo.

Oly ló tehát, melyen az említett gyanus börféreg gümökből csak egy is mutatkozik, kiirtandó.

c) Lépfene (Anthrax).

A lépfene (Anthrax) oly betegség, mely többnyire gyors, rendszerint halálos lefolyású; jellegzetes ezen betegségnél, hogy a vér sajátságosan megváltozik, abban az ugynevezett lépfene-pálczácskák találhatók fel, hogy nagyobbbrészt egyes állatokon észlelhető és csak egészen kivételesen lép fel járványszerűleg.

Ezen kór terjedése a beteg lónak kiválasztásaihoz, véréhez, és hulladékaihoz tapadva levő, a külbehatások ellenében nagy ellentállási képességgel bíró kórcsírák által történik és pedig úgy közvetlen átszarmazás, mint különféle közvetítők által, mint főleg a takarmány, melyhez a kóranyag odatapadva van.

Ha e kór kiütne, akkor a beteg lovak az egészségesektől azonnal elkülönítendőek. Hogy a betegségnek az attól menten maradt lovakra való átszarmazását lehetőleg megakadályozzuk, gondoskodandó, hogy az egészséges lovak által megfelelő mérséklet tartassék be, azonkívül pedig arról: hogy az istállóban sok ló ne legyen elhelyezve, az rendszeren szellőztessék és abban tisztaság uralkodjék, különösen pedig, hogy a régi alom és az átmedvesedett talaj stb. eltávolittassék; továbbá, hogy a lovak soha tulzottan, legkevésbé pedig a nap déli hőségben ne használtassanak. A lovaknak lehető gyakran friss víz nyujtassék; valamint hogy azoknak igen tápláló vagy romlott takarmány általában ne adassék, végre, hogy azok bőre kellőleg ápoltassék. Ily lovakat nyári időben csak reggel vagy este — a midőn a levegő hűs — szabad jártatni.

A gyakran különösen nagyobb lóállomány közt járványszerűleg fellépő veszélyes betegségek közé tartozik az influenza és a mellkór.

Az influenza gyors lefolyású, fertőző és nagyobb részt járványosan fellépő betegség, a mely-

17.  
Nátház (Influenza, mellkór).

nél magas láz és erős érverés, étvágy csökkenése vagy megszünése, a nyákhártyák, különösen a szemhéjjak kötőhártyáinak sárgás vagy sárgás-vörös színezete észlelhető; a test különféle részein orbánczszerű daganatok, valamint kifejezett bágyadtság, gyengeség és erőtlenség mutatkoznak.

Az ugynevezett mellkórnál a fenti tüneteken felül (az orbánczszerű daganatok kivételével) még gyors és nehéz légzés, továbbá köhögés és az orrból szürke-fehér vagy rozsdavörös kifolyás észlelhető.

Ezen betegség tünetei a magas láz kivételével csekély fokúak és néhány nap múlva javulás áll be.

A beteg lovak elkülönítendőek és szellős, tiszta, alomszalmával bőven ellátott istállóban helyezendőek el. Melegebb évszakokban, kedvező időjárásakor, a kevésbé súlyosan megbetegedett lovak több órán át a szabadban tartózkodhatnak.

A beteg lovak mellett közvetlen állott állatok, mint fertőzésben gyanúsak, az istállóból eltávolítandók és a beteg lovaktól elkülönítendőek.

Rüh, kosz.

A rüh és a kosz is a ragályos betegségekhez tartoznak, de ezek kezdetükben mindig sikeresen gyógyíthatók.

Ha a ló tehát egyik vagy másik testrészét gyakran harapja, vagy kemény tárgyakhoz dörzsölődik, ha az ily helyen szőr kihullt, a bőrből vér szivárog és megvarrasodik, akkor az ily ló haladéktalanul állatorvosilag megvizsgálandó,

mert minél előbb vesszük észre a rühet és gyógyítjuk azt, annál rövidebb idő alatt gyógyul. Elhanyagolása esetén azonban annyira elharpódzik, hogy a lovat, mint gyógyíthatatlant, ki kell irtani.

A rüh betegséget előidézett okok kinyomozásánál arra kell tekintettel lenni, vajjon az nem-e keletkezett közvetítés által, különösen pedig vajjon az istállóba más rühes állatok, főleg rühes kutya vagy macskák nem-e bejártosak, mert a tapasztalat azt bizonyítja, hogy ilyen állatok a rühet közvetve vagy közvetlenül könnyen átvihetik a lovakra.

Szabály szerint a beteg lovak, ha nem ragályos nyavalyában sinlődnék is, az egészségeseiktől elkülönítendőek s az istálló különválasztott részében helyezendőek el.

Beteg szolgálati lovak gyógykezelése.

Nyáron és szép időben a gyengélkedő lovak a szabad ég alatt is hagyhatók, de ez esetben minden ártalmas befolyástól lehetőleg megóvándók és állapotuknak megfelelőleg élelmezendőek.

A takonykórban vagy bőrféregben sinlődő lovak, már az első bebizonyult tüneteknél, haladéktalanul kiirtandók.

Ugyanezen eljárás követendő azon esetben is, ha alapos gyanu merül fel a tüdő-takonykór létezésére.

Ily lovaknak állatorvosilag való gyógykezelése törvényileg tilos.

Takonykórban és bőrféregben sinlődő lóval érintkezésben állott vagy ezzel ugyanazon istállóban elhelyezett, tehát fertőzésben gyanus szolgálati lovak, a legalaposabban megvizsgálandók, elkülönítendőek és ha látszólag egészségeseeknek találtak is, legalább két hónapon át folyton figyelemmel kísérendők s ez idő alatt szolgálattételre nem alkalmazandók, nehogy más lovakkal érintkezésbe jöjjenek. Ezen óvrendszabályok csak azon esetben szüntetendők be, ha rajtuk a kijelölt időtartam alatt betegségi tünetek nem mutatkoznak. Ha azonban ily lovakon a takony vagy bőrféreg legcsekélyebb előjelei mutatkoznak, akkor azok kiirtandók.

Lépfenében gyanus lónak azok tekintendők, melyek az utolsó négy nap alatt lépfenés beteg lovakkal közvetlen érintkeztek. Egyes eseteknél az állategészségügyi rendőri szabályok hatályon kívül helyezendők, ha beteg lovak már nincsenek, a lépfenének járványszerűleg való fellépése esetén, az utolsó felgyógyulás vagy elhullástól számítandó tizennégy napon belül új megbetegedés nem észleltetett s mindkét esetben az istállók, az állások és szerszámok szabályszerű fertőtlenítése után.

Rüh nyavalyában sinlődő lovak azonnal teljesen elkülönítendőek és állatorvosi gyógykezelés alá vonandók, az ezekkel érintkezésben állott szolgálati lovak pedig legalább négy héten keresztül a fent előadott módon megfigyelendők.

Az egészséges lovak a közös istállóból eltávolítandók és tiszta helyiségekbe, épen úgy a beteg lovak is szappanos lemosás után szintén tiszta istállóba állítandók.

A rüh megszűntnek tekintendő, ha hat hétre a beteg lovak felgyógyulása után gyanus körülmények nem mutatkoznak és a szabályszerű fertőtlenítés megtörtént.

A veszett állatok által megmart lovak azonnal kiirtandók. Ha valamely lovon düh üt ki, akkor azt tüstént ki kell irtani.

Továbbá elvül tekintendő, hogy az egyéb ragályos betegségben sinlődő lovak is, az egészséges lovaktól, minden körülmény között elkülönítendőek.

Hasonlóképp kezelendők a többi más fertőző betegségben gyanus lovak, melyek érintkezésben voltak beteg állatokkal, vagy a lehetősége meg volt, hogy fertőző anyaggal érintkeztek, daczára, hogy a betegség tünetei nem mutatkoztak.

Ha valamely ló ragályos betegségben sinlődőnek vagy éppen gyanusnak találtatott, ennek szerszámzata, nyereg és egyéb szerelékei, katonai állatorvos vagy gyógykovács által további szabályszerű kezelés végett őrizet alá veendő.

### **A szolgálati lovak gondozása és ápolása.**

A lovak gondozása magában foglalja: a jó elhelyezést, tisztántartást, táplálást, mozgást és ezen nemes állatok fentartására megkívántató

Általában.



minden elővigyázati rendszabályok szem előtt tartását.

Elhelyezés.

Az istálló szellős, világos és kellő térfogatu legyen. Az istálló megfelelő szellőztetése céljából nyáron át az egyik oldalon levő minden ablak nappal és éjjel, télen pedig ugyan oldalon levő egy vagy több ablak nappal nyitva legyen. Az istálló ablakoknak téli időben való kiakasztása tilos és mindig szem előtt tartandó a különbség az istállók fagyos léghőmérséklete és a megfelelő szellőztetés között. Ablakkal el nem látott kis istállókra térfogatuknak megfelelő nyílás alkalmazandó.

Az istálló hőmérséklete soha se legyen  $+ 12\frac{1}{2}^{\circ}$  C. ( $10^{\circ}$  Reaumur)-nál kevesebb.

A ganajt az istállóban összegyűjteni vagy a lovak alatt hagyni tilos. A még használható alom lehetőleg szabadban szellőzendő, szárítandó és megfelelő helyen tartandó. Azt közvetlenül a lovak előtt tartani a legrosszabb volna, mert annak kigőzölgése a szemekre és a tüdőre igen ártalmas.

Hogy a ló állásában kényelmesen fekhessék és kinyújtózkodhassék, minden lóállás legalább  $3.16$  m hosszú és  $1.58$  m széles legyen.

A lovat, hogy kényelmesen lefeküdhessen elegendő hosszúra kell megkötni.

A rövide kötés büntetésre méltó, mert ez által a legerősebb ló is hamar tönkre tétetik.

A lovak tisztogatása naponként kétszer történik, még pedig délelőtt a bevonulás után, to-

Tisztogatás és ápolás.

vábbá délután, az évszakra való tekintettel meghatározandó órában, de az abrakolás alatt sohasem.

A kivonulás előtt a ló csak szalmával dörzsölendő, felületesen tisztítandó és jól letörölendő, a bevonulás után azonban a legnagyobb gonddal megtisztítandó.

Oly napokon, melyeken lóháton való kivonulás nem történik, a tisztogatás mindjárt a reggeli etetés után eszközöndő.

Nyáron a lovak, ha lehetséges, gyakran folyó vízben lovas alatt megusztatandók. Erre bevonulás után minden ló azonnal addig dörzsölendő, míg tökéletesen megszárad.

Az istállóban pokrócczal csak a beteg vagy oly lovak takarandók be, melyek izzadtan hideg istállóba állítottak és tüstént ápolás alá nem vehetők.

Nagy hidegben ellenben, különösen egyenkénti beszállásolásnál rosszul záró és nagyon hideg istállókban, a hol csak kevés állás van elfoglalva, minden beállított ló pokrócczal betakarandó.

A paták lehetőleg hetenként kétszer, meleg évszakban azonban vagy ha törékenyek lennének, többször is megnedvesített fűrészporral, nedves agyaggal, vagy megnedvesített korpával becsapandók. Lóganajt e célra nem szabad használni, mert a patákra káros.\*)

\*) A paták puhítása marhaganajjal nem ajánlatos, mert a bőr vagy a pata husos részének esetleg meglevő sérülésekor vagy a pata lágy részeinek feltárásakor könnyen fertőzés és ezt követő megbetegedés állhatna be.

A pata talpa naponta pontosan megvizsgálandó és gondosan kitisztítandó; hasonlóan kell eljárni mindannyiszor, mielőtt a lovak az istállóból kivezettetnek.

A patáknak időnkint tiszta sótalan zsirral való bekenése azért szükséges, hogy a szarufal az ürülékeknek az istállóban gyakran elkerülhetetlen hátrányos befolyásától és — különösen nyáron — az igen nagy kiszáradástól megóvassék.

A zsír jól bedörzselendő, még pedig oly időben, midőn a ló utána több órán át az istállóban marad és nem használtatik, mert különben a por és piszok a zsirra ragad és ártalmas kérget képez.

Ha a ló fölhevülve és izzadva jő haza, akkor megeresztett alsó hevederrel és kiakasztott állazolánczczal addig vezetgetendő, míg lehül. Rossz, szeles időben ellenben a ló azonnal az istállóba vezetendő.

Ezután a nyereg (hámszerszám) és a kantár leveendő, az izzadság és sár egy késalaku fadarabbal eltávolítandó, a ló ronggyal letörlendő és szalmával dörzsölendő.

A paták tisztításánál az ápoló győződjék meg, hogy nem veszett-e el patkószeg, nem mozog-e vagy nem tört-e el a patkó.

Téli vasalásnál az éles csavaros-sarkok azonnal tompák által felcserélendők.

Mozgósítás esetén az első mozgósítási nappal a hadilótáp adag illetékes.

A hadilótáp adag ép úgy, mint a hadi élelmezési adag különböző, e szerint illetékes vagy

- a) a teljes hadilótáp adag, azaz 5·5 kg. zab és 3 kg. széna, a felvonulás alatt, laktáborozás esetén, a felvonulási területen, továbbá mindazon esetekben, midőn annak előteremtése és előre vonása nem jár nehézségekkel;
- b) az utánszállított lótáp adag, azaz 5 kg. zab és 3 kg. széna, a hadműveletek alatt; végre
- c) a tartalék lótáp adag, azaz 2·5 kg. zab és 3 kg. széna, szükség esetén a hadműveletek alatt, ha az utánszállított lótáp adag nem adható ki.

Utánszállított lótáp — és tartalék lótáp adagnál a széna nem lesz utánszállítva, hanem a helyszínén és pedig a fenti, saját országunkban kézi bevásárlás útján kiméret szerint, míg ellenes országban a szükséghez képest harácsolás útján szerzendő be.

A napi zab és széna adag háromszori etetésre osztandó el és a zabból az abrakolás előtt a por kirostálendő.

Az etetés rendszerint reggel, délben és este történik.

A zabadag minden ló elé külön töltendő a jászolba (kagylóba). A zabevés alatt minden ember saját lova mellett vagy a reá bizott két ló között álljon.

A zabevés alatt az istállóban nyugalom és csend legyen.

A zab elfogyasztása után a szénaadag a lovak elé teendő, a ganaj eltávolítandó és az istálló teljesen kitisztítandó.

Ha a kivonulás már reggel 6 órakor vagy ez időnél is korábban történik, akkor a reggeli etetésnél a szénaadagnak csak fele része etetendő meg, a második fele része pedig a bevonulás után teendő a lovak elé.

Etetés után a lovak megítatandók. A lovak számára frissen meritett jó kutviz a legegészségesebb, de az ne legyen nagyon hideg. Utóbbi esetben 1—2 órával az itatás előtt a vederben hagyandó az istállóban. Romlott viz az által tehető élvezhetővé, ha az abrakostarisznyába tett porrá tört faszén vagy kavicson keresztül bocsáttatik.

Az itató edény tiszta és szagtalan legyen.

A lovaknak az itatás előtt rendszerint kevés széna adandó.

Az esteli abrakolás után a lovak alatt kialakazandó, vagy az alom felfrissítendő.

Izzadt lovakat a teljes lehülés és ledörgölés előtt etetni vagy itatni tilos.

Ha azonban egyes lovak még teljes lehülésük után sem akarnának enni, az esetben próbaképpen kevés vízzel kínálandók meg.

Erőltetett mozgás után az etetés mindig szénával kezdendő meg, hogy a zab falánk le-

nyelése, a mely ez esetben többnyire emésztetlenül megy el, meggátoltassék.

Táborban a lovak nap feljötte előtt a legnagyobb nyughatatlanabbak, miért is akkor abrakolandók.

Korán reggel a lovak alig isznak, ezért csak a tisztogatás után vagy közvetlenül kivonulás előtt kell itatni. Ha zöldtakarmányt etetünk, akkor csak keveset kell itatni.

Zabon kívül árpa — mely legalább egy órán át vízbe áztatandó — továbbá kenyér és kétszersült is jó abrak, a két utóbbi azonban előbb megsózandó és apró darabokra törendő.

Zöld lóhere mindig óvatossággal és csak csekély mennyiségben etetendő.

Menetek alatt és a táborban a lónak gondozására kiváló figyelem fordítandó.

Nagy hőségben való menetek alatt az itatás nem káros, ha utána a menet azonnal folytatattatik.

Felhevült lovaknál a mohón ivás, az itató edényekben levő víznek szénával, füvel vagy rőzsével való betakarása által akadályozható meg, mert ez által a lovak a víz szürcsölésére kényszerítettnek.

A menet állomásra való megérkezés után, mihelyt a lovak lekantározottak és megköttek, minden ember által a jászol szalmával gondosan kisurolandó. Vigyázni kell továbbá, hogy a ló légvonatnak ne legyen kitéve és csak azután veendő le a nyereg.

Az összerakott pokróczot egy darabig még a ló hátán kell hagyni és a felső hevederrel lecsatolni.

Ezután a ló szalmával szárazra dörgölendő, ennek befejezése után a kefével megtisztítandó és végre a paták lemosandók.

A ló tökéletes megtisztítása után következik az etetés. A zab etetés csak egy óra múlva a bevonulás után kezdődhetik. Két óra múlva a lenyergelés után a lovak pontosan megvizsgálandók, hogy nem fordul-e elő gyengélkedés, nyeregnyomás vagy egyéb sérülés.

### A lovak vasalása.

A vasalás célja.

A vasalás által védetik meg a pata szaruja a gyors kopástól, valamint az abban zárt részek fájdalmas sérülésektől és a ló arra képesítik, hogy évszak, az időjárás és a talaj legkülönbözőbb viszonyai között is, patáinak veszélyeztetése nélkül, a kívánt szolgálatot teljesítheti.

Paripa patkó.

A honvédség lovai részére dr. Lechner tanárféle patkók vannak rendszeresítve.

A patkószeg.

A patkóknak a patára való erősítése angolalku géppel készített patkószegek (ugynevezett ravasz szegek) használandók.

Csavaros sarok.

Téli hónapokban csavaros sarkok használandók.

Ezenkívül a vasalás élesítésére még éles vagy jég szögek is jönnek használatba.

Sarok csavar  
kules.

A sarkok be- és kicsavarásához külön csavarkulcs szükséges, mely mintegy 16 cm. hosszú, gömbölyített, erős vaspálczából áll, mindkét végén négyszögü lyukkal ellátva, melynek oly nagynak kell lennie, hogy a csavar sark fejét tökéletesen jól körül fogja.

### A lovakkal való bánásmód a vasalásnál és a lábak felvétele és tartása.

Hogy a ló vasalás közben szükséges különféle miveleteket önként és minden ellenszegülés nélkül eszközölni engedje és hogy a kovácsnak lehetővé tétessék a vasalást biztosan és lehetőleg gyorsan végezni: okvetlen megkivántatik, hogy a lóval való bánásmód a vasalásnál megfelelő legyen.

A lovakkal való  
bánásmód a va-  
salásnál.

Általában a lovak a vasalásnál barátságos és türelmes bánásmódban részesítendőek, minden nyersesség kerülendő.

Ennélfogva úgy a segítő legénység, mint a patkoló kovács, minden szükségtelen lármától, fölösleges szaladgálástól, a ló taszigálásától, annak durva érintésétől vagy épen reszelő bakkal, a kalapácsal vagy fogóval való megütésétől tartózkodjék.

Minden vasalandó ló, még a jóindulatuak is mindig vagy bőr, vagy feltett kantárfejjel és csikóféken, vagy pedig csikókantáron — hol az szükséges azonfelül orrfékkal ellátva — veze-

tendő a patkolási helyre, de soha csupán kenderkötőfékszáron.

Patabetét.

A hó betömődését megakadályozó, valamint a pata alapi lapjának megóvására, a C—5 jelzetű utasításban (m. kir. honvédség lőügyeire vonatkozó szabályok II. rész) előírt patabetét alkalmazandó.

Kiválóan védőeszközül alkalmazandók a patabetétek: a szarutalp- és szarunyir gyengeségnél, továbbá rögös, kavicsos utakon, vagy hasonló lovardákban, végre műtétek után és még teljesen be nem szarusodott talp- és nyirképződés és nyirrothadások stb. esetén.

### A kantározás.

A kantározás igen fontos a ló biztos vezetésére, ennél fogva erre szakadatlanul a legéberebb figyelmet és a legnagyobb gondot kell fordítani.

Általában véve a kantározásnak könnyűnek kell lenni, mert nehéz kéznél és kiméretlen szárvezetésnél hatása amugy is igen fokoztatik.

### A felkantározás.

A kantározáshoz az ember, balkarján tartott kantárral, az állásában megfordított lóhoz, baloldalt előre lép, jobbkezevel a fejsziját megfogja, a ló fejére illeszti, a balkezevel a feszítő

zablát és a csikózablát a ló szájába tolja, melynek kinyitására a lovat azzal bírja reá, hogy mutatóujjával a ló állkapcsának fogtalan részére nyomást gyakorol, minek megtörténtével azután a fejsziját a ló fülei mögé huzza.

Ezután az állazoláncz, a csikózabla alatt beakasztatik. Mindkét kéz segélyével az állazolánczot a jobboldali rugóskamótól kezdve — balról felfelé jobbrafordítással kilapítjuk, aztán bal kezünk hüvelyk- és mutatóujjával a baloldali kamót megfogjuk, a kamó végét hátra felé tartjuk és abba a balfelöli utolsó előtti szemet alsó felével beakasztjuk.

Ha az állazoláncz szerfölött hosszú, akkor a jobboldalon két tartalékszemet is lehet hagyni, vagy szükség szerint a lánczot ki is cserélni; sohasem szabad azonban az állazolánczot egyik vagy másik szemének eltávolítása által szükségtelenül megrövidíteni, mert az akként kezelt lánczot nem lehetne aztán más, szélesebb állulónál használni.

Végre a torok sziját kell megfelelőleg becsatolni.

### Lekantározás.

A lekantározásnál legelőször az állazolánczot kell kiakasztani, a toroksziját kicsatolni; aztán a szárat a közepén és a fejsziját a jobb kézzel megfogni és a füleken át levenni, miáltal a zablák a szájból kiesnek.

## A nyergelés.

A lónak mozgékony-sága és kitartása nagyrészt a czélszerű nyergelésétől függ, mert egy rosszul igazított nyereg, nyeregnyomást idéz elő és a lovat szabad mozgásban és lélegzésben gátolja.

Az e tekintetben való felügyelet tehát menetek alkalmával, főleg ha még a lovak tartós megterheléshez nem szoktak és könnyebben elfáradnak, teljes szigorral gyakorlandó és soha sem szabad megengedni, hogy a lovas hanyagul üljön a lovon, ingadozzék, főleg pedig hogy aludjék.

A hevedereknek ily esetekben mindig akként kell meghuzva lenniök, hogy a lovas főleg ha takarmánnyal menetelünk, teljesen felszerelten is lóra ülhessen, a nélkül, hogy a nyerget helyzetéből kimozdítaná.

Menetek alkalmával a legnagyobb gondot kell a nyergelésre fordítani. Bárminő okból történő megállásnál és leszállásnál, minden lovas a hevedereket azonnal eressze meg, a nyerget és a lópokróczot emelje föl, a hevederhelyet tenyerével dörzsölgesse meg s a nyergelést, málházatot és a vasalást vizsgálja meg.

A gyapjuból készült lópokrócz nyereg vánkossal szolgál, s lágynak, tömöttek, gyapjasnak és tisztának kell lennie. Toldott vagy foltozott pokróczok nem használandók.

A lópokróczot (miután a nyereglapoknak egyenletes lapos fekvése, teljesen sík aljazatot követel meg) használatkor hatrét kell összehajtani és oly módon a ló hátára tenni, hogy nyílt szélének végei balra essenek. A pokrócznak elől négy ujjnyira, mindkét oldalon pedig egyenlő mértékben kell a nyereglapokon túl előállania.

A lópokróczot minden lovaglás után, háboruban pedig valahányszor csak lehet, jól meg kell szárítani és kiporozni.

Nyergelésnél legelőször is a ló hátát szőrmentében tisztán és simán le kell törölni, aztán az összehajtott pokróczot a ló marjától hátrafelé akként a ló hátára huzni, hogy a pokrócz első vége a ló marjára, közepe pedig a ló hátgerinczére jusson.

Miután már most a nyerget a nyereglapok elővégével a ló lapoczkái mögé feltettük, a lópokrócz a kezekkel elől és hátul a kápák alá emelendő, hogy a ló hátgerinczét a levegő járhasssa és a hevederek meghuzása után a lópokrócz ne feszüljön, mert máskülönben a ló mozgásánál oly surlódás fog előidézteni, miáltal a ló háta gyuladást kap, vagyis «nyeregnyomás» áll be. A pokrócznak ezen felhuzása a kápák közé, főleg a melegebb évszakban és nagyobb menetek előtt a legnagyobb fontossággal bír.

A kengyelszijakat a kengyelek beakasztása, a csatlékok végeinek a nyeregtakaró kivágatán, aztán a nyereglapok kengyelszijlyukán alulról

fölfelé való áthuzása után akként kell a nyereghez csatolni, hogy a kengyelszijcsatok a nyeregtakaró alá jussanak és a nyereglapok felső széléig felhuzatnak.

Az alsó heveder meghuzásánál, azt az előbb már fölillesztendő szügyelő haslójának csokorán kell átdugni s a nyeret, meghuzás közben, a ló hátának közepén folyvást jobb kezünkkel tartani.

Helyes alkatu lovaknál az alsó hevedert a nyereg meglevő két lyukához kell erősíteni. A heveder azon esetben, a ló könyöksuklótól egy arasznyira a mellsontra fog esni, hol is legbiztosabb helyzete van. Az alsó hevedert sohasem szabad egyszerre, hanem csak fokozatosan, némi időközökben és pedig oly módon meghuzni, hogy a has és heveder közé tenyerünket még beszorithassuk. Az alsó hevedernek oly hosszúnak kell lenni, hogy csatjai egészen a nyereglap alól kiálló pokrócz részére jussanak, a ló testét azonban sohase érintsék. Ha a heveder egészen fel van szoritva, akkor a csatlékon közel a nyeregtalphez még egy tartaléklyuk szabadon maradjon.

Az alsó hevedernek a has közepén szerfölötti meghuzása igen ártalmas, mert ez által a ló belei összenyomatnak, a légzés nehéz, a ló pedig igen nyugtalan lesz és nem ritkán heveder- és nyeregnyomások vagy egyéb bajok keletkeznek és gyakran a ló csökönységének valamint a lóra ülésnél és megindításnál való makacsságnak, rossz szokásoknak egyedüli okát képezi.

A felső heveder szintén a hasló csusztatóján áthuzandó és az alsó heveder megerősítése után, a nyereg közepére akként teendő, hogy csattja a ló baloldali könyök csuklójával egy vonalba essék, a tolócsokor pedig, melynek aljzatába a csatlék vége dugandó és melyen az alsó heveder maga is áthuzandó, a ló hasa alá jusson. A felső hevedert sohasem szabad az alsó hevedernél erősebben vagy éppen akként meghuzni, hogy ez utóbbi ránczokat vessen, mert ez mindenesetre nyeregnyomást idézne elő.

A hevederek, főleg az alsó heveder, mindig puhák és hajlékonyak legyenek; belső lapjuknak nem szabad egyenetlenségekkel vagy élekkel birnia. A hevedereket sohasem szabad foltozni.

A szügyszerszámot akként kell igazítani, hogy a szügykarika a szüggödör közepére, a marszija a nyak és a ló marja között a legmélyebb pontra jusson, a szügycsont és a hasló közt pedig egy ökölnyi hézag maradjon. A szügyelő ezen helyzetében az első nyeregkapa két kapcsához, ellencsatlékával erősítendő.

### A málházat.

A helyes nyergeléshez hasonlóan, a málházat is nagy fontossággal bír, mert már a málhásulya magában véve is a nyeregnyomás veszélyét növeli és a málhá egyenletes elosztása és kellő

megerősítése által, a ló mozdulatai és kitartása még legkevésbé befolyásoltatik.

A lovas (lovas csendőr) málhájának elhelyezésére a kettős málhatáska szolgál, melynek mindkét táskája minden időben teljesen málházva és gyors kivonulásra készen legyen.

### A málhatáska málházása háboruban.

A balmálhatáska:

- 1 haskötő,
- 1 ruha-(sár)-kefe vagy 1 tisztogatószivacs,
- 1 varróeszköz,
- 1 zacskó kenőszelenczével,
- 1 zacskó fegyver (tisztító) szerekkel,
- 1 fogkefe
- 1 kettős fésű
- 1 drb. szappan
- 1 evőeszköz tokban,
- dohányzó szerek,

1 utánszállítási élelmi készlet az ember számára hus és kenyér (kétszersült) kivételével,

1 tábori sapka.

A jobboldali táskák:

- 1 készlet fehérnemű (1 ing, 1 gatyka, 2 kapeca),
- 1 zsebkendő,

az ember tartalék élelmezése (3 tartalék élelmi adag).

A lovassági málhatásának mindkét födele

alá még az összegöngyölt takarmánykötél is elhelyeztetik.

Ezen málharendtől annyiban lehet eltérni, a mennyiben a két málhatáska egyenlő súly elosztása ezt megköveteli.

Megjegyzés. Azon élelmi cikkek, melyek laza állapotban oszthatnak ki (főzelék, só, bors, kávé és cukor), élelmiszer zacskóban lesznek elhelyezve.

Ezek — számszerint 7 darab — különféle nagyságúak és 1-6 számmal jelöltetnek meg; az 1., 2. és 6. számúak ezenkívül még *R.* betűvel (tartalék élelmezési adag — Reserveverpflegsportion) jelezvők.

(Az 1-es számmal és az *R.* betűvel 2 zacskó van megjelölve.)

### A nyereg málházása.

#### Az előmálha.

##### A málhatáska.

A málhatáska kötdarabjával befelé az első kápara fektettetik és a közepén lévő csatlékával, valamint a bőrgommbal az első kápa fonott karikájához erősítettik.

A két táskák, alul a hátsó szögletekben levő csatlékok segélyével, melyek a térdpárnák elől levő széleire alkalmazott bőrkarikákon keresztül huzandók, tartatnak meg helyzetükben.

A táskáknak a lovassági nyereg lapjaihoz való hozzáerősítésére az első málhaszijak szolgálnak. Ezek először a táskák hátlapján levő csokrokra, aztán a nyereglapok fonatkarikáin



elülről hátrafelé áthuzatván, a táska körül csavartatnak és akként erősítettnek meg, hogy a csatok a táska közepére jussanak.

Végül még a kötdarab első kivágatán levő kötőszij összezsátolandó, hogy a málhatáska mindkét táskája a nyergem lehetőleg nyugodtan fekdjék.

A nyeregnek ezen nyugodt fekvése, a mely a nyomások megakadályozása szempontjából különös fontossággal bír, főleg a sulynak lehető egyenletes elosztása által éretik el.

E szerint tehát a málhatáskák málházásánál nemcsak azon tárgyakat kell figyelembe venni, melyek a táskába, hanem azokat is, melyek a málhatáska táskáira málháztatnak.

A szabályszerűen málházott málhatáska csak a nyergelés befejezte után teendő föl és erősítendő meg a nyeregbe, hogy a nyereg sulya a lóra való feltevéskor csökkentessék.

#### *A lóczövek.*

A lóczövek a baloldali málhatáskán karikájával előre, az alatt a táskán levő kötőszijjal, lent pedig a málhaszijjal erősítettnek meg.

#### *A lábnyügek.*

A lábnyügek a baloldali málhatáskán helyeztetnek el; a lábnyügek középső része, szilárdabb megerősítés végett egészen, a két fapeczekig

huzandó le, hurokba csavarandó és az utóbbi aztán a lóczövek alsó végére feltolandó, míg a nyüg két hurok vége a málhaszijon áthuzandó és fönt a málhatáska összekötőszijába kapcsolandó.

#### *A takarmánykötél.*

A takarmánykötél akként göngyölítendő össze, hogy minden egyes göngyölet körülbelöl 18 cm. és a középrész 40 cm. hosszú legyen; az egyik tekeres a baloldali, a másik pedig a jobboldali málhatáska fedele (illetve annak lapjai) alá akként helyeztetnek el, hogy a kötél középső része elől fekdjék, mire aztán az a nyeregtáskának a nyereghez való erősítésére szolgáló csatlékba helyeztetik.

#### *Az itatóveder.*

Az itatóveder fenekével kifelé a málhaszijkal és az itatóvedren levő zsinórral a jobboldali málhatáskához erősítettnek meg.

#### *A bőrkötőfékek.*

A bőrkötőfék minden menetnél, menetöltözethen való kivonulásnál, riadóknál, küldöncz lovaglásoknál és az ellenség előtt mindig a kantár alatt a ló fején marad.

A bőrkötőfék rugós kamója a baloldalon a lóczövek karikájába, illetve a málhatáska füző-

szijába vagy a nyereg első fonott karikájába akasztatik. Az ellencsatlék, mielőtt becsatoltatnék, a tövisnélküli csaton huzandó át.

### Hátsó málha.

*Zaboszsák üres zaboszacskókkal és abrakos tarisznyával.*

A zaboszsákot kiterítjük, aztán hosszmentében mindkét oldalt a közepe felé egyenlően begöngyöljük és hosszközepén, a hátulsó közép málhaszija első csatjánál fogva akként erősítjük szorosán a hátsó kápa-hoz, hogy fenékvége jobbra jusson.

Azután a két zsákvég tenyérnyi szélességű magasságban a zsák közepétől kezdve két részre osztva lekötöttek, a félrét összehajtott zabos zacskók azokba betéttetnek és begöngyölítés által az ugynevezett «rakás» alakíttatik, mely aztán a zabos szijak segélyével a nyereglaphoz erősítetik.

Annak elkerülése végett, hogy a különböző málhaszija hosszú végrészei a nyeregtakaró alá jussanak, a mi a lovas ülését akadályozná és nyeregnyomásokat is előidézhetne, a zabos málhaszijaikat kétszer kell a rakás körül a hátsó málhaszijaikat szintén kétszer a kápakarok, illetve a kápa körül tekerni és csak azután a saját csatjukba csatolni.

A «rakás» a nyereglapok alsó széleit körülbelül tenyérnyi szélességben túl érje, hogy a

főzőedénynek (szakaszlámpának) biztosabb támasztékot nyújtson.

A «rakás» csavarása által a zsák hossza a szükséghez képest megrövidíthető.

*A zaboszsák megtöltött zaboszacskókkal.*

A zaboszsák, ép úgy mint ez az üres zaboszacskóknál leírva van, a nyereghez erősítetik.

Az elviendő zab felerészével megtöltött és összekötött zaboszacskók a kiterített zsákvégekben helyeztetnek el és a zsák a szögleten levő füzös zsinórral a zaboszacskó fölött kétszer körültekertetik és erősen bekötöttek.

Az ekkép képződött «csomag»-ba lesz aztán a kenyér (kétszersült, lótitószeres) a zsák és a zaboszacskók közé elhelyezve, a zaboszacskók oldalába ágyalva — a kenyér lapos fenékrészével kifelé — a kiálló szögek és ránczok bedugva és az egész csomag akként csavarva, hogy nyilásával befelé a nyereg lapjára essék.

Ezután a fonatkarikákon (szijkapcsok) áthuzott zabos málhaszijaik segélyével a nyereghez akként erősítetik, hogy a csomag két egyenetlen részre — melyből a felső nagyobb — osztatik és a tövissel ellátott zabos málhaszijaik csatja hátrafelé a hosszközépen feküdjön.

A zsákvégekből képezett «táskák»-nak a zab kivétele (elhelyezése) céljából való feloldása csak az esetben eszközöndő, ha a meglévő zabmeny-

nyiség a zaboszacskónak a táskából való kivételét, illetve a táskákba való visszahelyezését meg nem engedi.

Ép úgy a zabnak elhasználása után a zsákvégek lekötve maradnak és a «táskák» a zaboszacskók (kenyér stb.) elhelyezésére használatnak fel.

Azon célból, hogy a nyeregnek a lóra való feltevése megkönnyítették és a takaró eltolásának eleje vétessék, a zaboszacskóknak a zsákvégekbe való bekötése a már felnyergelt lovon is eszközölhető.

A zsákvégek lekötése és a csomagok előállítása, a zsáknak a kápához való hozzáerősítése előtt is előnyvel eszközölhető.

A kenyér békében egyenlő részben a csomagba teendő.

Háboruban az utánszállítási élelemkészlethez tartozó kenyér (kétszersült) a baloldali, a lőtisztító szerszám pedig a málhatáska baloldali táskájából a jobboldali csomagba helyezendő el.

A lónak abrakolása céljából először a baloldali csomag nyitattik fel, vagy ha lehetséges, abból — anélkül, hogy a füzőszijak feloldatnának — a zaboszacskó kivéttik, az etetésre szükséges zabmennyiség az abrakos tarisznyába töltetik s ez utóbbi a ló fejére akasztatik, azután az abrakolás közben a két zabos zacskó súlyá olyképp egyenlítettik ki, hogy az elhasznált zabmennyiség fele a jobboldali csomagtól a balolda-

liba tétetik és ezután a csomagok mindkét oldalon ismét összekötöttek.

### *A köpeny.*

Ha a köpenyt a nyeregre kell csatolnunk, akkor azt e végből a következő módon kell összehajtogatnunk, illetve a nyeregre erősíteni.

A köpeny kigombolt derékszalaggal teljesen szétterjesztve, bélésével felfelé akként fektetendő, hogy gallérja a málházó felé essék. Ezután a köpenyt szélessége irányában felhajtott gallérral akként kell összehajtani, hogy a gallér a járhasíték végétől körülbelül egy arasznyira jusson.

A köpeny ujjai — a nélkül, hogy az ujjhajtókákat lesimitanók — a hasitékkal párhuzamosan előre fektettetnek.

Most a köpeny jobboldali előrésze a járhasitékkal párhuzamosan akként behajtandó, hogy annak széle a derékszalag szabad végével egy zsinórvonalba jusson.

Ezután a köpeny előrészének alsó vége jobb felé akként hajtatik be, hogy annak bal ujja is teljesen elfedve legyen.

A köpenynek baloldali előrésze is azután hasonló módon hajtatik össze.

A köpenynek dereka azután a gallér felé a járhasíték hosszában áthajtogattatván, annak felső hátrésze kétszer vagy háromszor előre laposan összehajtogattatik.

Az ekként összehajtogatott, körülbelül négy arasz hosszú köpenytekercs közepén a köpenyszíjjal összecsatolandó.

Végül a köpeny hajtás oldalával hátrafelé, a hátsó nyeregkápára fektettetik, és a köpenyszíj fölött a hátsó közép málhaszíz második csattjánál fogva, a két oldali málhaszíjjal azonban — a köpeny végeitől egy jó tenyérnyi távolságban — a nyereghez erősítettik.

A hátsó málhaszízok végei a nyeregtakaró alá rejtendők.

Felcsatolt köpenynél a zab kivételére és elhelyezésére elégséges, ha az oldalmálhaszízokat csak annyira oldjuk meg, hogy kezünkkel a zsineghez hozzáférhessünk, illetve a zaboszacskókat a «táskák»-ból kihuzhassuk vagy visszatehessük.

Ezáltal az oldalmálhaszízoknak a zabos málhaszízokkal való felcserélésének is eleje vétetik.

#### *Az evőcsésze fedővel.*

Az evőcsésze lovon a köpenyre kívül akként málházandó, hogy az torkolatával a köpenyre támaszkodják, feneke pedig majdnem függélyes fekvést nyerjen.

Az evőcsészeének mindkét fülein, a hátsó közép málhaszíz áthuzatván, utóbbi a köpenynyel együtt a málhaszíz második csattjánál fogva meg erősítettik.

Ha a lovas köpenyét felöltve hordja, akkor — eltekintve attól, hogy a zab felmálházva van vagy nincs — az evőcsésze egyik fülénél fogva a hátsó közép, másik fülénél fogva pedig a baloldal felőli málhaszíjjal a nyereghez erősítettik.

#### *A patkótáska.*

A patkótáska az akasz-szíz segélyével a baloldalon a hátsó nyeregkápához erősítettik. A patkótáskának a nyeregtakaró alatt (fedele kifelé) akként kell lelógnia, hogy felső széle a nyereg oldallapjával levágjon. A beakasztott akasz-szíz a fedélre alkalmazott bevágatba rejtendő.

A patkótáskába elhelyeztetnek: az évszaknak megfelelő, új anyagból kovácsolt feligazított (1 első- és 1 hátsó) patkó és egy bőrzacsókóban 30 patkószeg, 12 éles, 4 tompa csavaros patkósarok, 1 csavaros patkósarokkulcs és 1 fa patatisztító.

(A csavaros patkósarkokat és a csavarkulcsot csak a téli hónapok alatt kell a patkótáskába elhelyezni.)

A patkótáskát minden nagyobb gyakorlat alkalmával a nyereg felé kell csatolni.

#### **Lemálházás és lenyergelés.**

A lónak lenyergelése és lemálházása végett először is a felső hevedert felcsatoljuk, azután az alsó hevedert néhány lyukkal megeresztjük, a sügyelőt kicsatoljuk, az alsó hevedert egészen

megeresztjük, mindkét hevedert az ugrató szíjból kihuzzuk, a hevedereket, kengyeleket és a szügyelőt a nyeregpre felhajtjuk és ez utóbbit azután levesszük.

Épügy, mint a nyergelés, a lenyergelés is különös figyelmet igényel.


A ló lovaglás után, mihelyt az istállóba vezetett, és lekantároztatott, lenyergelendő, a lovas által azonnal szárazra dörzsölendő és megtisztítandó. Ez meneteknél annyival is inkább szükséges, mert nagy előnnyel jár, ha a ló minél gyorsabban a szükséges nyugalomhoz és kényelemhez jut és a hát mindennemű sérülése azonnal észrevéttetik és megfelelően kezeltetik.

Ha nyeregnyomás észleltetnék, annak okát azonnal ki kell nyomozni, ha a nyereg az oka, akkor azon helyet, mely a sérülést előidézte, fel kell fedezni és megfelelő módon annak elejét venni.

Még háboruban is, ha az ellenség támadásától nem kell tartanunk, minden hosszabb megállást átnyergelésre kell felhasználni, a ló hátát megvizsgálni, azt alaposan szárazra dörzölni és megtisztítani.

Hogyha szabad táborban lenyergeltetik, oly célból, hogy a lótakarókat nedvességtől megóvjuk, két-két lónak nyergét egymásra tesszük és azoknak takaróit közbe helyezzük el.

## 1. melléklet.



körülbelül 250 ×	körülb. 25×	Főőrség. (Hauptwache.)
	körülb. 25×	Alakulóvonal. (Formierungslinie.)
	körülb. 25×	1. )
	körülb. 25×	2. )
	körülb. 25×	3. )
	körülb. 25×	4. )
	körülb. 25×	A főzőtüzek vonala. (Linie der Kochfeuer.)
	körülb. 25×	Tiszti vonal. (Offizierslinie.)
	körülb. 25×	Markotányos kocsik. (Marketenderwagen.)
	körülb. 25×	Lőszer- és vonatjárművek (Munitions- und Trainfuhrwerke.)
	Vonat { lovak. (Pferde.)	
	Train- { legénység. (Mannschaft.)	